

RESULTS OF ACTIVITIES FOR THE PRACTICAL ABSORPTION OF THE IMPORTANCE OF THE SPELLING FEATURES OF THE WORDS IN RELATION TO ITS MORPHIC DEVELOPMENT

Abstract: In today's dynamic, technological world, the achievement of the main goal of Bulgarian language learning - the development of students' communicative competence - is a difficult and complex process. For its effective realization, systematic and consistent work is needed to improve students' spelling culture as an essential element of their language culture.

Author information:

Tatiana Miteva

teacher in Bulgarian language and literature at
Secondary school "Hristo Botev" – Rousse
 Bulgaria

Keywords:

spelling features, morphic development, words,
Bulgarian language learning

В днешния динамичен, технологизиран свят постигането на основната цел на обучението по български език – развитие на комуникативната компетентност на учениците – е труден и сложен процес. За неговата ефективна реализация от особено значение е системната и последователна работа за подобряване на правописната култура на учащите се като съществен елемент от езиковата им култура. Анализът и класификацията на правописните грешки – най-честите отклонения от езиковите норми, които учениците допускат в писмената си реч; използването на разнообразни упражнения и алгоритми за практическо овладяване на основни правописни правила; обвързването на прилагането им със системата на ученическите писмени и устни текстове са някои от подходите за прагматизиране на езиковото обучение; тяхната ефективност нееднократно е извеждана в методическите изследвания [Добрева 2015].

Основополагащи за изграждане на правописни и правоговорни умения у учениците са знанията за морфемния строеж на думите. Важността на осъзнаването на връзката между правопис и морфемен състав на думата се определя от морфологичния (морфематичния) принцип, приет за основен в българския правопис. Прагматичното усвояване на правописните особености на думите е неотделимо от знанията за морфемния им строеж, тъй като най-често правописни грешки възникват на границата между морфемите (при съгласните) и в слаба позиция за гласните (когато те не са под ударение).

Изучаването на морфемния строеж от учениците се реализира в V клас. Правописните правила, свързани със звуковата страна на думите (правилата за писане на гласните и на съгласните в слаба позиция), имат най-широк периметър на приложение и почти в пълна степен присъстват в учебната програма по български език в V клас. Това насочва вниманието към експериментиране на образователни практики, целящи чрез знанията за морфемите и за звуковите промени в думата да се развият умения у учениците за правописна бдителност, за прилагане на правописните правила, а по този начин да се стигне до намаляване на допусканите правописни грешки в писмената им реч.

Настоящата статия е опит да се анализират резултатите от изследване върху знанията и уменията на петокласници за практическо усвояване на правописни особености на думата в зависимост от морфемния ѝ строеж. Изследването е насочено към обосноваване на методическата ефективност на изучаване на езиковите единици и категории в контекст по

подобие на изведени вече добри образователни модели в това отношение [Добрева 2017]. Проведената експериментална работа е насочена към установяване ролята на знанията за морфемния строеж на думата като средство за подобряване на правописната компетентност на петокласниците и по този начин за допускане на минимално отклонение от книжовните норми при писане. Чрез експериментирание на образователни модели в обучението по български език в V клас, включващи упражнения за откриване, анализиране и редактиране на правописни грешки в зависимост от морфемния строеж на думата; чрез използването на различни алгоритми за практическо овладяване на основни правописни норми се формират правописни навици у петокласниците. Статията проследява кои са най-често допусканите от учениците правописни грешки; как знанията за морфемите и за звуковите промени могат да помогнат за намаляване на правописните отклонения; каква е ефективността от прилагане на системата от упражнения и алгоритми за прагматично изучаване на правописните особености на думите в зависимост от морфемния им строеж; какво е равнището на формираните умения у петокласниците за прилагане на изучаваните правописни правила в писмената им реч.

Целта на експерименталното изследване (чиято резултатност е обект на настоящата статия) е да се установят възможностите за прагматично усвояване на правописните особености на думите чрез използване на знанията за морфемния им строеж и уменията на учениците за морфемен анализ при проверка на правописа; да се разработят и приложат в обучението алгоритми и упражнения за практическото овладяване на изучаваните в V клас правописни норми и за осмисляне на основните типове отклонения от тях. Реализирането на тази цел се конкретизира в няколко задачи:

1. Диагностика на знанията и уменията на учениците да откриват и редактират правописни грешки, свързани с морфемния строеж на думите и със звуковите промени в тях.
2. Апробиране на система от упражнения и алгоритми за прагматично усвояване на правописните особености на думите и за работа върху правописни грешки, свързани с морфемния строеж на думата, с цел подобряване на правописната компетентност на петокласниците.
3. Анализ на резултатите от използваните образователни практики.

Във връзка с целта и задачите на експерименталното изследване е формулирана хипотезата, че прагматичното усвояване на правописните особености на думата в зависимост от нейния морфемен строеж чрез използването на модели упражнения; системната работа върху правописните грешки, възникващи най-често на морфемната граница за съгласните или при неударени гласни, ще доведе до подобряване на правописните умения на петокласниците, на тяхната лингвистична компетентност. Това подобрене се разбира като усъвършенстване на уменията за откриване, анализиране и редактиране на правописни грешки, свързани с морфемния строеж на думата, и в този смисъл на практическо овладяване от учениците на основни правописни норми и прилагането им в собствената реч.

В рамките на експеримента диагностиката на равнището на знанията и уменията на учениците за откриване и редактиране на правописни грешки се осъществява чрез анализ на количествени показатели за допускани правописни грешки. Допускането или недопускането им е критерий за оценка на писмената езикова култура на петокласниците и насочва към методика на работа по преодоляването им. Класифицирането на типовете грешки, установени в писмените текстове на петокласници, е осъществено при съобразеност с допусканите в писмената практика на учениците основни типове грешки, както и с изведени класификации на тези грешки в методическата литература [Васева 1982].

ОСНОВНИ ТИПОВЕ ПРАВОПИСНИ ГРЕШКИ, СВЪРЗАНИ С МОРФЕМНИЯ СТРОЕЖ НА ДУМАТА

1. Правописни грешки при **представките**:
 - 1.1. Замяна на гласни поради редукция.
 - 1.2. Уподобяване на съгласни по звучност/беззвучност между представката и корена.

2. Правописни грешки при **корена**:
 - 2.1. Замяна на гласни в корена, свързана с редуцията им.
 - 2.2. Подвижно ъ.
 - 2.3. Изпускане на съгласни при струпване на няколко съгласни звука.
 - 2.4. Замяна на съгласни, свързана с уподобяване на съгласни по звучност/беззвучност в корена, между корена и наставката, с краесловно обеззвучаване.
 3. Правописни грешки при **наставката**:
 - 3.1. Непостоянно ъ.
 - 3.2. Замяна на гласни поради редуция.
 - 3.3. Грешки при употреба на двойно *н* и единично *н* във формите за женски род, среден род и множествено число на прилагателни имена с наставки *-нен/-ен*.
 - 3.4. Замяна на съгласни, свързана с уподобяване на съгласни по звучност/беззвучност; с краесловно обеззвучаване.
 - 3.5. Изпадане на съгласни звукове в някои наставки или в края на наставката.
 4. Правописни грешки при **окончанието**:
 - 4.1. Замяна на окончание *и* за множествено число на съществителни имена от женски род и от мъжки род с *й*.
 - 4.2. Замяна на *а с ъ /я с ъъ/* в окончания на глаголи от I и II спрежение 1 лице единствено число и 3 лице множествено число сегашно време.
 5. Правописни грешки при **определителния член**:
 - 5.1. Грешки при употребата на член *-я/-ят* при съществителни имена от мъжки род с наставка *-ар, -тел*, означаващи лица; съществителни имена от мъжки род, завършващи на *-й*, и 10 съществителни имена от мъжки род (цар, крал, сън, нокът, лакът, кон, зет, път, ден, огън); прилагателни имена и числителни редни имена от мъжки род.
 - 5.2. Грешки при членуване на съществителни имена от женски род, завършващи на *т* и *щ*.
 - 5.3. Замяна на *а с ъ /я с ъъ/* в кратък член на имена от мъжки род единствено число.
 - 5.4. Неправилно членуване с пълен или с кратък член на имена от мъжки род. (Тази грешка има граматичен характер, защото е свързана със синтактичната служба на думата в изречението, но тъй като засяга членната морфема и се създават правописни проблеми, е включена в класификацията и като правописна грешка).
- Тези правописни грешки са най-често срещаните в писмените текстове на учениците и се използват като критерии за оценка на овладените знания при изучаване на морфемния строеж на думите и при анализиране на правописните им особености.

АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ИЗВЪРШЕНИЯ ЕКСПЕРИМЕНТ

За нуждите на настоящото изследване са анализирани 200 писмени работи на 50 ученици от V клас в СУ „Христо Ботев“ – град Русе, разделени в експериментална и в контролна паралелка. С оглед на допуснатите правописни грешки (предложени в класификацията по-горе) са оценени по един репродуктивен и по един текст оригинал на всички петокласници в началото и в края на експеримента. В началото на експеримента на учениците са анализирани по един трансформиращ преразказ върху приказката „Търговецът“ на Сава Попов и по едно съчинение повествование на тема „Интересна случка от моя живот“. В края на експеримента са анализирани отново по един трансформиращ преразказ на всеки петокласник върху народната приказка „Човекът и змията“ и по едно съчинение описание на тема „Моят домашен любимец“. Всяка писмена работа е анализирана с оглед на основните типове правописни грешки, свързани с морфемния строеж на думите. Между началния и крайния етап е проведена експериментална работа относно прагматичното усвояване на правописни особености на думите в зависимост от морфемния им строеж, включваща системна и целенасочена работа в часовете по български език и в часовете за развитие на комуникативните способности на учениците – речеви дейности за редактиране на правописни грешки, работа върху откъси от преразкази и съчинения, използвани като обект на анализ. При различни теми от учебното съдържание по български

език се предлагат предкомуникативни и синтетични упражнения; прилагат се алгоритми за правописно-морфеман анализ, за саморедктиране и редактиране на текст с оглед на отстраняване на правописни грешки. Експериментираниите образователни практики, свързващи знанията за морфемите с правописа на думите, допринасят за прагматичното изучаване на тази тема, а то, от своя страна, се осъществява в няколко плана: автоматизиране на уменията на петокласниците за правописен и морфеман анализ на думите; подобряване на уменията им за редактиране, като се аргументира избраният редакционен модел; повишаване на правописната им култура при създаване на репродуктивен текст (преразказ) и текст оригинал. Педагогическият експеримент е реализиран с учениците от експерименталната група (ЕГ), а в контролната група (КГ) обучението е съобразено с действащата учебна програма по български език, влязла в сила от учебната 2016/2017 година [УП БЕ 2016].

Анализът на резултатите от проведеното изследване е направен чрез количествено измерване на броя основни типове правописни грешки в 200 текста на ученици от V клас – 100 преразказа и 100 съчинения. Във всичките 200 писмени работи са допуснати общо 564 отклонения от правописните норми, като грешките в преразкази са 297 (53% от общия брой грешки за целия експеримент), а в съчинения – 267 (43% от всички грешки).

В началото на експеримента разпределението на ПГ е с почти аналогични стойности за двете изследвани групи. Броят на допуснатите правописни грешки в преразказа е 149: в ЕГ – 71, а в КГ – 78. При съчинението общият брой ПГ е 166, разпределени: в ЕГ – 78, а в КГ – 88. Тези данни показват, че в началото на експеримента общият брой нарушения на правописните норми за двете групи в двата вида текст е 315 (58,5% от всички допуснати за целия експеримент правописни грешки), като 149 (47% от грешките за етапа) са на учениците от ЕГ (в преразказа – 71, в съчинението – 78); 166 (53% от грешките за етапа) са на петокласниците от КГ (в преразказа – 78, в съчинението – 88).

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ПГ В НАЧАЛОТО НА ЕКСПЕРИМЕНТА СПОРЕД ВИДА ТЕКСТ

Тип текст	ЕГ Брой грешки	КГ Брой грешки	Общ брой грешки за етапа	Процент от всички грешки за етапа
Преразказ	71	78	149	47%
Съчинение	78	88	166	53%
	149	166	315	

Прави впечатление, че и в двете изследвани групи повече правописни грешки има в съчинението повествование, отколкото в преразказа, макар че ПГ в двата преразказа като краен резултат са повече от броя им в съчиненията. Този показател може да се обясни с възможностите, които дава съчинението повествование за по-голям обем на текста с включване на пряка реч, на микротекстове описание, разсъждение – а това е предпоставка за ПГ.

Отклонения от правописните норми не са допуснати в 4 от преразказите и в 2 от съчиненията, т.е. в останалите 46 преразказа (92% от общия брой за етапа) и в 48 съчинения (96% от общия брой за етапа) са допуснати правописни грешки. Този резултат показва голямата честота на ПГ в писмените работи на учениците – още едно основание за насочване на вниманието към изучаването и отстраняването на езиковите неправилности.

Учениците от изследваните групи са допуснали аналогичен като брой и преобладаващ тип грешки. Едни от най-често срещаните неправилности в представките са замяна на гласни поради редукция (15 ПГ в преразказите – 7 за ЕГ, 8 за КГ; 20 в съчиненията – 12 за ЕГ, 8 за КГ) и уподобяване на съгласни по звучност между представката и корена (12 ПГ в преразказите – 6 за ЕГ, 6 за КГ; 16 в съчиненията – 4 за ЕГ, 12 за КГ): *неуцаквано вм. неочаквано, пребрахме се вм. прибрахме се, осетихме вм. усетихме, одобрение вм. одобрение; згради вм. сгради, разказа вм. разказа, одговорих вм. отговорих, раствори вм. разтвори и др.* Причините за тези грешки

са непознаването на звуковия състав на представките, влиянието на изговора, неосъзнаване на разликата между правопис и правоговор, неотчитането на морфематичния принцип в правописа, неизползване на морфемния анализ като средство за проверка на правописа на представките.

Замяната на гласни, свързана с редукцията им, е често срещано нарушение на правописните норми и в другите морфемни – корен, наставка. В началото на експеримента е голям броят на ПГ, отнасящи се до редукция на гласни в корена (29 ПГ в преразказите – 11 за ЕГ, 18 за КГ; 25 в съчиненията – 12 за ЕГ, 13 за КГ): *копува* *вм. купува, турбичка* *вм. торбичка, тарговец* *вм. търговец, кисия* *вм. кесия, някъкви* *вм. някакви, замръзен* *вм. замразен* и др. Причината за тази грешка е неумението на част от учениците да използват морфемния анализ на думата, за да открият корена ѝ, да намерят сродни думи, в които кореновата гласна е под ударение и така да проверят правописа.

Макар и не много на брой, но се допускат ПГ в корена на думата, свързани със замяна на съгласни поради уподобяването им по звучност/беззвучност между корена и наставката, а също и красловно обеззвучаване (в преразказите 6 ПГ – 2 за ЕГ, 4 за КГ; в съчиненията 7 – 3 за ЕГ, 4 за КГ): *глетка* *вм. гледка, братовчетка* *вм. братовчедка, блиско* *вм. близко*; изпускане на съгласни поради струпване на няколко съгласни звука (11 ПГ в съчиненията – 7 за ЕГ, 4 за КГ): *щаслива* *вм. щастлива, почувствах* *вм. почувствах, извесност* *вм. известност*. Причините за тези правописни грешки са различни: неосъзнаване на разликите между правопис и правоговор, неприлагане на морфематичния принцип в правописа, неумение за използване на морфемния анализ на думите, непознаване от учениците на звуковия състав на корена и на наставката; при изпускането на съгласни – заради затруднена артикулация на съчетанията от няколко съгласни и под влияние на устната реч, в която е допустимо такова изпадане. Допускането на подобни правописни грешки показва необходимостта от прагматично изучаване на звуковите промени в V клас, на морфемния строеж на думата и от постоянно актуализиране на знанията, като се осигуряват условия за практическото им прилагане. При формирането на правописните навици е важно да се осъзнае, че същността на ортограмите се проявява в значещата езикова единица. От това следва, че в „обучението по български език усвояването на ортограмите трябва да става на съответните равнища – морфема, лексема, словосъчетание, т.е. осмислянето на кодифицираната в книжовния език нормативност да се осъществява в синхрон с усвояването на морфологичните параметри.“ [Добрева 1998: 22] Ето защо актуализирането и затвърждаването на знанията за правописните особености на думите в зависимост от морфемния им строеж се осъществява постоянно през цялата учебна година чрез разнообразни упражнения и алгоритми, като се използват всеки подходящ повод и тема от учебното съдържание по български език.

Едни от най-разпространените ПГ при наставките в началото на експеримента са свързани с отбелязване на *непостоянното ъ* (16 ПГ в преразказите – 7 за ЕГ, 9 за КГ; 5 в съчиненията – 1 за ЕГ, 4 за КГ): *момак* *вм. момък, влязал* *вм. влязъл, центара* *вм. центъра, дълаг* *вм. дълъг, храбар* *вм. храбър*; на *постоянното ъ* в наставки на съществителни имена от мъжки род – *мозак* *вм. мозък, писак* *вм. писък*; неправилната замяна на *а* с *ъ*: *нападнъл* *вм. нападнал, писъл* *вм. писал*; употреба на двойно *н* и единично *н* във формите за женски род, среден род и множествено число на прилагателни имена с наставки *-нен/-ен* (11 ПГ в преразказите – 4 за ЕГ, 7 за КГ; 6 в съчиненията – 2 за ЕГ, 4 за КГ). Тези грешки в наставките са свидетелство за неумението на част от петокласниците да установят наставката в дадена дума и да преценят звуковите промени, които настъпват в морфемата. Някои ученици не правят разлика между *постоянно* и *непостоянно ъ*, не прилагат правилото за употреба на гласни *а* и *ъ* в наставките на думите. Правилото за употребата на двойно *н* е добре познато на петокласниците, но не всички го спазват – особено в текст, където малко от тях обръщат внимание дали сред думите има прилагателни имена с наставки *-нен/-ен*. Това показва, че теоретичните знания на петокласниците не са се превърнали в умения и нормата не е овладяна.

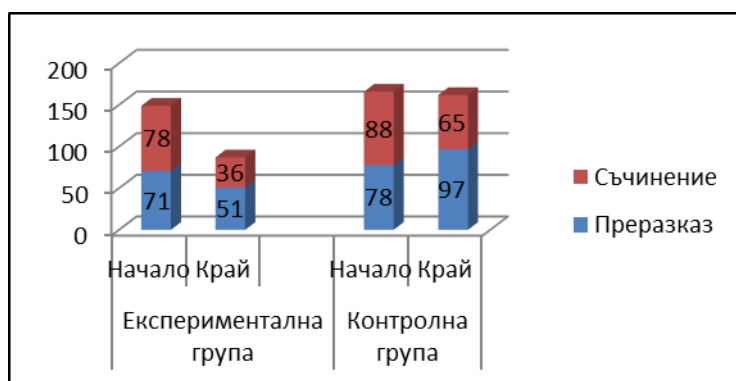
Формообразуващите морфемни също създават правописни проблеми на учениците. При окончанието често неправилно се заменя окончание *и* за множествено число на съществителни имена с *й* (11 ПГ в преразказите – 7 за ЕГ, 4 за КГ, 7 в съчиненията – 3 за ЕГ, 4 за КГ) – *овацй*

вм. оващи, кесийте вм. кесиите. Замяната може да се обясни с близкото графично изображение на двата знака. Има ученици, които не отчитат значенията на окончанията за единствено число и множествено число и не виждат разликата между тях. По тази причина възниква неправилната замяна.

Най-много грешки са допуснали учениците поради неправилно членуване с пълен или с кратък член на имена от мъжки род (30 грешки в преразказите – 17 в ЕГ, 13 в КГ, 34 в съчиненията – 22 в ЕГ, 12 в КГ.) Тези отклонения от нормата имат граматична основа, тъй като членуването зависи от синтактичната роля на думата в изречението. В изследването подобни граматични грешки се разглеждат и като правописни, понеже създават правописни проблеми в членната морфема. Например: *Племенника ми не ме изслуша. вм. Племенникът ми не ме изслуша. Казах на братовият син, че парите нямат душа. вм. Казах на братовия син, че парите нямат душа. Лунапарка беше огромен. вм. Лунапаркът беше огромен. С танцовият състав заминах за Македония. вм. С танцовия състав заминах за Македония.* И при тези нарушения на правилото за членуване на имена от мъжки род се проявява противоречието между теоретичното знание за употребата на пълен и кратък член и неумението за правилно членуване. Този извод насочва вниманието към провеждане на системна работа в часовете по български език върху практическото усвояване от учениците на правилното членуване на имената.

В края на експеримента отново се анализира броят на основните типове правописни грешки, свързани с морфемния строеж на думата, допуснати в 100 текста на учениците – 50 преразказа и 50 съчинения. Налице е намаляване на грешките като цяло – от 315 (в началото) на 249 (в края). Трима от петокласниците в ЕГ не са допуснали никакви ПГ в преразказите и в съчиненията си, а в КГ в пет от преразказите и в 4 от съчиненията няма нарушения на правописните норми. Значително по-малко ПГ са допуснали учениците от ЕГ и в двата вида текст: в преразказите 51 (71 в началото) и 36 в съчиненията (78 в началото), т.е. общият брой ПГ за етапа е 87 (149 в началото) или понижението е с 62 грешки (26% по-малко отклонения от правописните норми са допуснати в края на експеримента от общия брой грешки на ЕГ). При КГ има минимално намаляване на ПГ: за етапа те са 162 (166 в началото), като в преразказите техният брой е нараснал на 97 (78 в началото), но в съчиненията броят им е намалал на 65 (88 в началото).

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ПГ В НАЧАЛОТО И В КРАЯ НА ЕКСПЕРИМЕНТА СПОРЕД ВИДА ТЕКСТ

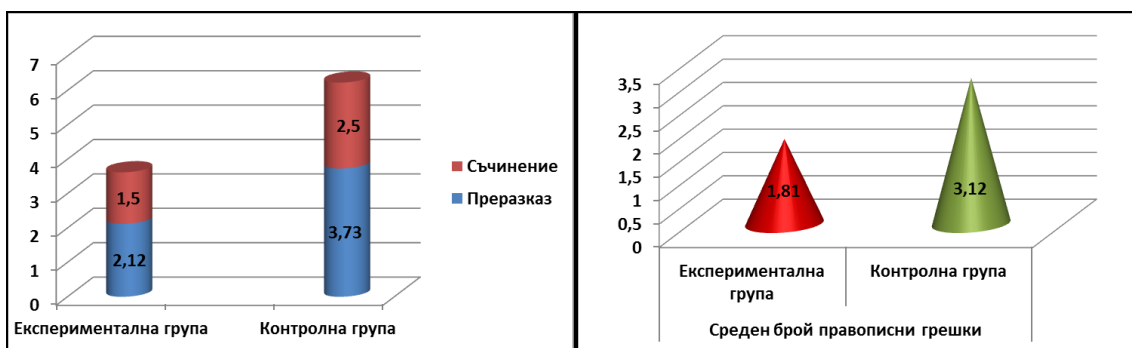
При ЕГ понижението на броя ПГ и в двата типа текст е очевидно. Тенденцията е по-ярко изразена при съчиненията, отколкото при преразказите. Понижаването на броя ПГ при КГ е характерно само за съчиненията. Този факт може да се обясни с по-голямата сложност на трансформация преразказ (като съдържание, обем, структура и произтичащите от дидактическата задача изисквания) в сравнение с по-голямата свобода при избора на съдържателни, композиционни и езикови особености на съчинението описание.

Анализът на средния брой правописни грешки в създадените от учениците репродуктивен текст и текст оригинал в края на експеримента показва подобрене на правописните умения на петокласниците от ЕГ:

СЪПОСТАВКА НА РЕЗУЛТАТИТЕ НА УЧЕНИЦИТЕ ОТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНАТА И КОНТРОЛНАТА ГРУПА В КРАЯ НА ЕКСПЕРИМЕНТА

Изследвана група	Среден брой правописни грешки в създадените от учениците текстове (преразказ и съчинение)
Експериментална група	1,81 (преразказ – 2,12; съчинение – 1,5)
Контролна група	3,12 (преразказ – 3,73; съчинение – 2,5)

СРЕДЕН БРОЙ ПРАВОПИСНИ ГРЕШКИ В КРАЯ НА ЕКСПЕРИМЕНТА В СЪЗДАДЕНИТЕ ОТ УЧЕНИЦИТЕ ТЕКСТОВЕ

Намаляването на ПГ в ЕГ се дължи на целенасочената и системна работа през цялата година върху прагматичното усвояване на правописните особености на думата в зависимост от морфемния ѝ строеж, като при изучаването на различните теми от учебното съдържание при всеки подходящ повод се използват предкоммуникативни, синтетични упражнения; алгоритми за правописно-морфеманализ, за редактиране на правописни грешки. Така чрез постоянното актуализиране и затвърждаване на знанията за морфемите и за звуковите промени в думите, чрез обвързването на тези знания с правописа им в уроците по български език и в часовете за развитие на комуникативните способности на учениците се формират умения за правилно писане и говорене, за възприемане и създаване на текстове, съобразени с езиковите норми.

Представените данни от проверката на правописните знания и умения на учениците при създаване на преразкази и съчинения показват значителна разлика в постиженията на ЕГ и КГ в края на експеримента. Намаляването на правописните грешки в текстовете на петокласниците от ЕГ е резултат от проведената последователна работа през учебната година, включваща разнообразни упражнения и алгоритми, които са насочени към прагматично усвояване на правописните особености на думите в зависимост от морфемния им строеж. Проведеното изследване потвърждава първоначалната хипотеза на експеримента и безспорната практико-приложна стойност на използваните упражнения и алгоритми за развитието на комуникативната компетентност на учениците.

Системното и целенасочено обвързване на правописа и (правоговора) на думите със знанията за морфемите, за особеностите на частите на речта и на изречението; прилагането на различни образователни практики за откриване, анализиране и редактиране на правописни грешки в чужди и в собствени текстове водят до подобряване на езиковите умения, до

повишаване на правописната култура на петокласниците и до превръщането им в активен и мотивиран субект на обучението по български език.

References:

1. **Vaseva 1982:** Vaseva, M. Formirane na pravopisni umenia i navitsi (IV – VIII klas). Sofia, 1982.
2. **Dobreva 2017:** Dobreva, S. Izuchavane na chastite na rechta v/chrez teksta. Shumen: Universitetsko izdatelstvo „Episkop Konstantin Preslavski“, 2017.
3. **Dobreva 2015:** Dobreva, S. Izuchavane na sredstva za tekstova svarzanost (V – VII klas). Avtoreferat na disertatsionen trud za prisazhdane na obrazovatelna i nauchna stepen „doktor“. Shumen, 2015.
4. **Dobreva 1998:** Dobreva, S. Diagnostika na osnovnite pravopisni i punktuatsionni otклонения ot knizhovnoezikovite normi v uchenicheski pismeni tekstove /VIII klas/. Pismena razrabotka za pridobivane na vtora profesionalno-kvalifikatsionna stepen. Varna, 1998.
5. **UP BE 2016:** Uchebna programa po balgarski ezik i literatura, komponent balgarski ezik, za V klas (obshtoobrazovatelna podgotovka). <http://www.mon.bg>, 5.07.2018.